

Аяганова А.Ж.,
Жубаназарова Н.С.

**Жоғары оқу орындарында
болашақ педагог-
психологтарды кәсіби
дайындау**

Мақалада болашақ педагог-психологтарды кәсіби дайындаудың теориялық негіздері беріледі. ЖОО-да педагог-психологтарды дайындау бағыттары зерделенеді. Педагог-психологтың кәсіби іс-әрекет ерекшеліктері талданады. Болашақ педагог-психологтардың қызмет түрлері көрсетіледі.

Қазіргі жағдайда қоғамда кәсіби іс-әрекеттің әртүрлі аймағында құзырлы мамандарға қажеттілік күн санап өсіп отыр. Отандық білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер осы реформаларға, оны бағалауға қатысты біршама тартысты сұрақтарды қойды. Бүгінгі күні педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы мен дамуына ерекше мән беріліп отыр. Әсіресе, педагог-психологтар осы өзгерістерге дер кезінде әрекет ете ала ма, яғни, білім беру үдерісінің субъектісі ретінде өзінің позициясын дұрыс анықтап, өзгертіп, білім алушы тұлғасын мақсатқа бағытты дамыту үшін инновациялық іс-әрекетті енгізу мәселесі туындады.

Жоғарыдағы айтылған мәселелерге орай, жаңа жағдайда педагог-психологтардың кәсіби тұлғалық қасиеттерін дамыту маңызды болып табылады. Педагог-психологтардың кәсіби дайындық сапасын жетілдіру мәселесі, олардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыру, кәсіби міндеттерді шешу, өзін-өзі дамытуға және өзіндік білім алуға қажеттілікті анықтау арнайы зерттеуді талап етеді.

Түйін сөздер: кәсіби іс-әрекет, кәсіби құзыреттілік пен сауаттылық, педагог-психологтың кәсіби іс-әрекет бағыты, педагог-психолог қызметі.

Ayaganova A. Zh.,
Zhubanazarova N.S.

**Professional
preparation of future
psychologists-educators
in Higher Education**

The article provides a theoretical basis for the preparation of future teachers and psychologists. Areas of high school teachers and psychologists are investigated. Teacher – psychologist analyzes the features of a professional activity. Use of the services of the future educational psychologists. At present the requirement in competent experts grows in various regions of professional activity. The happening changes in national reforms of an education system, are some difficult questions to measure it. Today, is given special attention to formation and development of professional competence of teachers. In particular, teachers and psychologists on these changes to work in a timely manner, that is to define the position as subject of the educational process directed on change of the identity of a problem of pupils for development of innovative activity.

Key words: professional activity, professional competence and literacy, direction of professional activity of the educational psychologist, service of the educational psychologist.

Аяганова А.Ж.,
Жубаназарова Н.С.

**Профессиональная
подготовка будущих
психологов-педагогов
в ВУЗах**

В статье рассматриваются теоретические основы подготовки будущих педагог-психологов. Рассматривается направление подготовки педагог-психологов в Вузе. Анализируются особенности профессиональной деятельности педагог-психологов, как представляются виды услуг будущим педагогам-психологам. В данное время в различных регионах профессиональной деятельности растет потребность в компетентных специалистов. Происходящие изменения в национальных реформах системы образования. Это некоторые трудные вопросы. Чтобы измерить его в сегодняшние дни, уделяются особое внимание формированию и развитию профессиональной компетентности педагогов. В частности, педагоги и психологи на эти изменения, действуют в своевременной манере, то есть, определяют свою позицию как субъекта образовательного процесса, направленного на изменение личности проблемы учащихся для развития инновационной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная компетентность и грамотность, направление профессиональной деятельности педагога-психолога, услуги педагога-психолога.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ- ПСИХОЛОГТАРДЫ КӘСІБИ ДАЙЫНДАУ

Қоғам сұраныстары мен өндіріс талаптарын қанағаттандыру мақсатында болашақ педагог-психологтарды дайындауда жаңа бағыттар айқындалып келеді. Болашақ педагог-психологтың кәсіби-тұлғалық дамуының алғышарттарының бірі өзіндік таным дамуы және өзіндік жетілдіру тілегінің деңгейі болып табылады. Жалпы алғанда болашақ маманның өзін-өзі тану әрекетін жоғары деңгейде меңгеруі өзіндік жетілу мен кәсіби даму іс-әрекетіне белсенді қосылуға мүмкіндік береді. Әсіресе, адамның үйлесімділігін қамтамасыз етуде үлес қосатын болашақ педагог-психологтардың тұлғалық қасиеттері мен кәсіби дағдыларының дамуы ерекше маңызға ие. Сондықтан тұлғалық жетілудің жоғарғы деңгейіне жетуде педагог-психологтың практикалық кәсіби іс-әрекетінің рөлі ерекше. Осы орайда, болашақ мамандардың іс-әрекет субъектісі ретінде кәсіби дайындауда өз-өзін тану, өзін-өзі қабылдау және өзіндік жетілдіру деңгейінің рөлі өзінің маңыздылығымен алға шығады.

Болашақ педагог-психологтарды теориялық жүйелі-құрылымдық дайындау тұлғалық-кәсіби өсуіндегі жағымды өзгерістерді қамтамасыз етеді. Осы орайда, педагог-психологтың кәсіби «Менінің» қалыптасуы мен дамуы кәсіби іс-әрекеттің жүзеге асуына бағытталады. Болашақ педагог-психологтың кәсіби дамуы тұлғалық, іс-әрекеттік және әлеуметтік-мәдени өзгерістердің үздіксіз үдерісі ретінде түсіндіріледі. Бұл ерекшеліктер теориялық, практикалық білім, біліктілік, дағдының қалыптасуын қамтамасыз ететін өзіндік даму мен дайындықтың бірлігі ретінде қарастырылатын үздіксіз үдеріс. Сонымен қатар, педагог –психологтардың тұлғалық дамуының өзіндік үлгісі кәсіби маңызды қасиеттердің өзіндік бағалануын қамтамасыз етеді.

Жалпы алғанда педагог-психологтардың кәсіби құрылымы туралы сөз қозғағанда біршама қиындықтарды кездестіреміз. Себебі, бұл мәселе нақты адамның барлық өзара байланыс қосындысын шынайы детерминанттары мен дара ерекшеліктерімен негізделген. Егер шынайы жағдайдың сипатын ескерсек, онда педагог-психологтың алдында бірқатар мәселелер мен тапсырмалардың легі тұрады. Мақсат пен оның шынайы жүзеге асуына дейін келу үшін **функция деп аталатын** белгілі бір құрылымды орындау қажет. Бұл функцияларды

субъект (белсенді), нақты адам орындайды. Сондықтан да педагог-психологтардың өзінің функцияларын орындау қабілеті нәтижелі болуы оның бірқатар қасиеттеріне байланысты.

Зерттеулерге сүйенетін болсақ, болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзырлығы білімінің, біліктілігінің, дағдыларының, психологиялық ерекшеліктерінің, кәсіби ұстанымдары мен акмеологиялық нұсқалар кешенінің қалыптасуымен сипатталады [1]. Бұл жерде білім, дағды және біліктілікті педагог-психологтың кәсіби құзырлығының рөлдік сипаттамасы ретінде ұсынуға болады. Ал, қалған құрылымдар оның субъективті сипаттамалары ретінде көрініс береді. Сонымен қатар, кәсіби құзырлықтың түрлі деңгейлеріне жету детерминанттармен анықталады. Олардың арасында кәсіби функцияларды орындау үшін қарсылық болатын дара шектеулер бар. Көптеген еңбек аймақтарындағы мамандарды дайындау практикасы мұндай бағдардың орындаушылық деңгейінің қалыптасуында көрінетін нәтиженің жеткілікті түрде жоғары нәтиже беретінін анықтаған [2]. Психологияның объектісі адам болғандықтан педагог-психолог маманды дайындауда психикалық әлем туралы жаңа білімді алуға бағытталған интеллекттің негізгісі ретінде сипатталатын креативтіліктің дамуы мен шығармашылық ізденіске деген бағдар беру жеткіліксіз.

Болашақ педагог-психологтардағы адамға деген қатынасты жоғарғы құндылық ретінде қалыптастыру мәнді болып табылады. Мұндай нәтижеде адамның ішкі әлемімен жұмыстың механизмі мен заңдарына тереңдеп бойлауы жоғары адамгершіліктік императивпен анықталады. Осындай жолмен, зерттеуші педагог-психологтың кәсіби интеллектісінің маңыздылығы мен оның жұмысының жалпы гуманитарлық бағыттылығы бір-бірімен тығыз байланысты болып келеді. Сондықтан, ғалым В.А. Пономаренко пікірінше анық профессионал үшін рухани кеңістік – метафора емес, ол өзінің арқатының өзара қатынасының әлеуметтік шындығы болып табылады [3]. Мұның өзі профессионалды маманнан айырып тұратын жүйелі қасиет. Өзінің іс-әрекеті ретінде педагог-психолог мамандығын таңдап алған адамдар қарапайым маманнан жоғары деңгейдегі профессионалға дейінгі кезеңдегі оның жүзеге асу үшін қажет әдістемелік түр-пішіндерді және әрбір сатының мазмұнды толықтырылуын жақсы түсіну керек.

Ең бастысы педагогика және психологиялық білім беретін жоғары мектепте интеллектісі жоғары, өзге адамның ішкі әлеміне деген

қызығушылығы бар жастар баруы қажет. Олар үшін өзге адам – өмірдегі басты құндылықтардың бірі болуы маңызды шарт. Психиканы тереңірек зерттеу, адамдарға еңбекті, танымды, қарым-қатынасты саналырақ құруға көмектесу қабілеті бар жастар педагогика және психология бөлімдеріне тапсырғандары абзал.

Педагогика және психологиялық бөлімдерде оқу жоспарларының бір-бірімен тығыз байланысты пәндердің мазмұны бір ортақ жүйеге қосылатын болуы қажет. Олардың жүзеге асуы оқу үдерісі арқылы болашақ мамандарға адамның барлық бағыттардағы тұлғасы мен даралылығы мектептегі тәрізді емес, шындығында ғылымдағы өз өңделушілерін тосудағы шешілмеген мәселелердің көптігі туралы да айтылған жөн. Оқу материалының осындай түрде берілуі әрбір болашақ маман тұлғасындағы шығармашылық бағыттылықтың қалыптасуының іс жүзінде жүзеге асуын білдіретін барлық оқытушылардың оқу жұмысының стилінде өз көрінісінің міндетті түрде табылуы таңқаларлық жайт емес. Әрине, егер болашақ маман олардың алдында тұрған тапсырмалардың шешілуіне деген қызығушылықтың жоғарылауы ғана емес, өз бетімен мәселені тауып қана қоймай, оны адекватты шешуде құралдарды қолдану мүмкіндігін беретін профессионал-зерттеуші интеллектісін қалыптастыратын күрделенген тапсырмаларды орындауға үйренбесе, тек осы мақсаттың ғана жүзеге асуы жеткіліксіз болады.

Практика көрсеткендей, кәсіби білім беруді дұрыс ұйымдастыру болған кезде олар бұл рөлді бөлшектеп орындайды. Бірақ толығымен іс сәтті болу үшін оқу үдерісіндегі әрбір бөлім болашақ маманға тапсырманың шешілуі үшін қажет құралдардың байытылуы, қаталдықтың болуы маңызды.

Болашақ мамандарды дайындауда жаңаша білім беру – жаңа білім мен дағдыны меңгерген, шығармашылық қабілеті жоғары, дербес ізденіс нәтижесінде елеулі мәселелердің шешіміне қол жеткізетін, ойлау қабілетімен ерекшеленетін тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Осы орайда, болашақ педагог-психологтарды дайындауда жаңа бағыттарды анықтау қажеттілігі туындайды.

Болашақ педагог-психолог маманның сапалық сипаттамалары және олармен анықталған және университет алдында тұрған білім берушілік міндеттер бүгінгі жоғары мектепте маманның кәсіби дайындығы жүйесінің негізгі ұстанымдарының сипатын анықтайды. Олар ұстанымдардың бір қатарын айқындайды.

С.И. Гессен жоғары мектепте білім берудің негізгі ұстанымдарын анықтайды [4]. Оларға мыналар енгізіледі:

1. Университетте ғылыми білімнің толық болуы;
2. Дәріс беру және оқыту үдерісіндегі еркіндік және шығармашылық рухы;

3. Оқытушылар мен ғалымдарды дайындау жолымен университеттің өзін-өзі тәрбиелеуге қабілеттілігі.

Өз мәнісінде жоғары мектеп аталмыш ғалымның көзқарасы бойынша ешқандай билікке төзбейтін ғалымдардың одағы болып табылады. Қазақстандық зерттеушілер жоғары мектепте білім беру ұстанымдарының маңыздылығын ерекше көрсетеді. Олар бүгінгі жоғары мектепте мамандарды дайындау жүйесінің төмендегідей негізгі ұстанымдарын анықтайды:

– білім беру мазмұнының ғылыми іргелілігі мен жүйелілігі ұстанымы;

– білім берудің қол жетерлік ұстанымы;

– ғылым мен өндіріспен алынатын білім жүйесінің кешенділік және кіріктірілген ұстанымы;

– мамандар дайындаудың жаңашылдық және ақпараттылық бағдарлаушылық принципі;

– білім берудің болжаушылық және жан-жақтылық принципі;

– кәсіби құзырлылықтың көпнұсқалылығы және таңдамалық ұстанымы;

– алынатын біліктіліктің қолданбалы нәтижелілігінің ұстанымы;

– білім беру мазмұны мен құрылымының көпдеңгейлі және үздіксіздік ұстанымы;

– біліктілік сертификатымен әр баспалдағының кәсіби аяқталу немесе академиялық ұстанымы;

– білім беру мақсаттарының әлеуметтік-экономикалық айқындаушылық ұстанымы;

– оқу үдерісін ұйымдастырудың проблемалылығының және интерактивтілігінің ұстанымы;

– білім беруді гуманизациялау ұстанымы;

– оқыту үдерісінде ынтамақтастық пен серіктестік ұстанымы;

– білім беру мазмұнының коммуникативтілік мәдениетаралық ұстанымы;

– мамандардың кәсіби және академиялық біліктілігінің халықаралық-мәртебелік деңгейін қамтамасыз ету ұстанымы;

– бағдарлаушылық көзқарасы ұстанымын айтамыз;

– оқытуда жеке және тұлғаға бағытталған көзқарас ұстанымы.

Осы ұстанымдар кез-келген жоғары мектепке лайықты, бірақ ғылым мен университеттік

білім беру түсінігі тарихи тұрғысынан өзгеріп тұрды. Олардың көзқарасын қолдай отырып, маңызды ұстаным ретінде болашақ мамандарды оқытудағы, тәрбиелеудегі, дамытудағы тұлғаға бағытталған ұстанымды айтамыз. Педагог-психолог мамандарды дайындауда олардың психологиялық сауаттылығы мен құзіреттілігі мәселесінің маңызы өте зор. Өйткені, мектепте педагог-психолог қызметінің басым бағыты психологиялық арнада жүргізіледі. Басқа ғылымдар арасында психология ғылымының маңыздылығы туралы айтатын болсақ, басқарушылық қызметтегі адамдармен қарым-қатынас 80 пайызды құрайды, «адам-машина» жүйесіндегі апаттардың 70 пайызы операторлардың кінәсінен болады. Бүгін ел нарықтық қатынастарға ауысып, психология ғылымының жаңа бағыттары пайда болып, даму үстінде: нарық психологиясы, бизнес психологиясы, ақша психологиясы, жарнама психологиясы, кәсіпкерлік психологиясы және т.б. Психологиялық білімдер саясаткерлерге, менеджерлерге, дәрігерлерге, заңгерлерге, педагогтарға, инженерлерге қажет.

Қазіргі күні кадрлық менеджменттегі психодиагностиканы қолдану маңыздылығына тоқталып кеткеніміз дұрыс болады, мысалы, коммуникативтік қабілеттер менеджер іс-әрекетінде үлкен маңыздылыққа ие. Белгілі шетел ғалымы Д. Голланд тұлғаның белгілі бір мамандыққа сәйкес келуін анықтау әдістемесінің авторы болып табылады [5]. Оның пікірінше вербальды белсенділіктің жоғары деңгейі кәсіпкер типіндегі тұлғаның маңызды қасиеті болып табылады (J. Holland, 1973). Сондықтан да коммуникативтік қабілеттерді диагностикалаудың кадрлық менеджментте маңызы зор.

Психикалық құбылыстармен барлық мамандар кездеседі (психикалық бейнелер және ұғымдар, түйсіктер мен қабылдаулар, есте сақтау және ойлау қабілеттері, зейін мен ерік, эмоция мен түс көру, тұлғаның қасиеттері мен күйлері). Психология адам белсенділігінің, яғни, оның мінез-құлығының, қарым-қатынасының, іс-әрекетінің заңдылықтарын ашады. Психология басқа адамның мінез-құлығына әсер етудің жолдарын анықтап, өзін-өзі басқаруы бойынша нұсқаулар жасайды. Ол адам интеллектісі мен қабілеттерін, индивид қасиеттері мен топтарын анықтаудағы әдістерін береді.

Зерттеулерге сүйенетін болсақ, адам өз «Менін» және қоршаған органы бейнелей отырып, өз белсенділігін реттейді, үнемі психикалық құбылыстарға енеді. Дегенмен, оны ол саналы түрде ұқпайтын сәттері жиі болады. Психология

пәні көптеген өмірлік ұғымдарды бітірушінің сөздік қорына енгізеді. Университеттік білімі бар адам үшін бүгінгі күні «психика», «қабылдау», «мотив», «қарым-қатынас» деген сөздерді білмеуге болмайды. Сондықтан да ХХІ ғасырда психология ғылым ретінде өзекті болады.

Психологиялық емес мамандарға қолданбалы психологиялық пәндер оқытылмайды: «Басқару психологиясы», «Қарым-қатынас психологиясы», «Кәсіби іс-әрекет психологиясы», «Жетістік психологиясы», «Заң психологиясы», және т.б. Қазіргі жағдайда оқытудың психологиялық аспектілерін күшейту проблемасы өзекті болатындығы да сондықтан да. Бұл мәселенің шешімін мына топтамада көрсетуге болады: 1-ден, педагогика және психология пәндерін ажырату қажеттілігі бар; 2-ден, оқу бағдарламаларында психологиялық пәндердің тізімін кеңейту қажеттілігі бар; 3-ден, сабақтарға қолдау көрсету негізінде психологиялық әдістемелік әдебиеттері мен құралдары керек.

Психологиялық-педагогикалық тәжірибеде ойлау процесінде логикалық операцияларының бар жиынтығы пайдаланылмайды: салыстыру, абстракциялау мен нақтылау, жалпылау. Сабақтарға қызығушылық тудыратын тәсілдері қолданылмайды: нақты есте қаларлық мысал-

дар мен фактілер, цифрлар мен бағдарлар; оқу қиыншылықтарын құру; студенттердің таным іс-әрекеті белсенділігін қалыптастыратын оқытушының оқу іс-әрекеті тәсілдерінің көптүрлілігін пайдалану және т.б. Қызығушылықтың пайда болуының мәнді факторы ретінде оқу материалының эмоциялық жағы қарастырылады, осы мәселелер шешімінің болашақ іс-әрекетпен байланыстылығын көрсету маңызды.

Болашақ педагог-психологтарды даярлауда жоғары эмоциялық тітіркену, стресс жағдайларын азайтуды көздейтін іс-әрекеттерді, психологиялық кеңес беру мен психокоррекцияны жүргізе алатын дағдыларды дамыту жұмыстарын басты назарда ұстау қажет. Психологиялық қызмет жоғары оқу орындарының отбасы, басқа әлеуметтік институттарымен бірлесіп болашақ маманның моральдық құндылықтарын қалыптастыру мақсатында олардың күштерін реттеуге мүмкіндік береді. Өмір қазіргі күні әрбір қадамды психологтың нұсқауларымен салыстыруды талап етеді. Осы ереженің сақталуы болашақ маманды дайындаудың деңгейін көтереді, олар қазіргі үнемі күрделену үстіндегі талаптарға сай болар еді.

Педагог-психологтардың қызмет бағыты төмендегі 1-суретте көрсетілген:

1-сурет – Педагог-психологтың іс-әрекет бағыты [6]

Жоғарыдағы 1-суретте көрсетілген педагог-психологтың жұмыс бағыттарына қысқаша сипатама беріп өтеміз.

Педагог-психолог қызметінің ең бірінші бағыты психодиагностикалық деп аталады. Психодиагностикалық жұмыстарда әрбір жас кезеңдеріндегі оқушылардың өзіндік психикалық процестерінің даму ерекшеліктерін түрлі зерттеу әдістері мен зерттеу әдістемелерін қолдана отырып анықтайды. Психодиагностикалық жұмыстарды мектеп психологы мынадай мақсатта жүргізе алады:

1) Оқушылардың психикалық дамуы оның жас ерекшеліктеріне сай келе ме? Әрбір оқушымен жеке жұмыс жүргізу мақсатында олардың қабілетін **ерте анықтау үшін психологиялық зерттеулер** жүргізеді;

2) Балалардың жас дамуынан төмен психикалық ауытқушылықтарының себептерін, мінез-құлықтың бұзылу себебін анықтауға арналған диагностикалық зерттеулер жүргізеді;

3) Оқушылардың ересектермен (мұғалім, ата-ана), өз құрбыларымен қарым-қатынасының мазмұнын, қарым-қатынастың бұзылуының кейбір психологиялық себептерін анықтауға байланысты жұмыстар жүргізеді.

Педагог-психологтың келесі іс-әрекеті психопрофилактикалық бағыт. Психопрофилактикалық (алдын алу) жұмыстар жүргізудің мақсаты мектеп мұғалімдеріне жүйелі түрде психологиялық кеңестер бере отырып, олардың психологиялық сауатын көтеру. Оқушыларда кездесетін психикалық ауытқушылықтың алдын алу шараларын жүргізу, бала психологиясындағы өзгерістер туралы ата-анаға дер кезінде психологиялық кеңестер беріп, олардың алдын-ала сақтандырып отыру. Мектеп жағдайындағы психопрофилактикалық жұмыстарға жататындар:

– балалардың мектептегі оқуға психологиялық даярлығын анықтау (ес, зейін, ерік, ойлау, сөйлеу, қабылдау т.б.);

– бастауыш сынып оқушыларының мектептегі оқуға тез бейімделуін анықтап, ата-аналар мен педагогтарға ұсыныстар беру;

– оқушылардың сыныптан сыныпқа көшу барысындағы психологиялық ерекшеліктеріне зерттеу жүргізіп, психологиялық кешеуілдеу мен ауытқушылықтарды анықтап, оны жоюға бағытталған шаралардың бағдарламасын жасау;

– оқушылардың әрбір психикалық процестерінің, сезімі мен еркінің, қабілеті мен мінезінің дамуына үзбей зерттеу жүргізіп, ұсыныстар беру;

– арнаулы бағдарламамен жұмыс жүргізуді қажет ететін оқушылар үшін пән мұғалімдерімен бірлесе отырып, арнаулы бағдарламалар дайындау;

– интернат типіндегі мекемелерге қабылданатын оқушылар үшін арнайы психологиялық зерттеулер жүргізіп, олардың өзіндік ерекшеліктерін анықтау;

– оқушылардың тұрмыс жағдайларына, оқу-тәрбие үдерісінің ерекшеліктеріне (күрделілік, олқылықтар, мұғалімнің өзіне **тән психологиясын** түсінбеу т.б.) байланысты олардың жүйке жүйесінің бұзылуының алдын алу;

– педагогикалық ұжымда үйлесімді психологиялық ахуалды қалыптастыру, педагогтар мен оқушылардың, ата-аналар мен педагогтардың арасында сенімді байланысты қалыптастырып, психологиялық ынтымақтастықты орнату.

Педагог-психолог психопрофилактикалық жұмыстарды жүргізу үшін сынып жетекшілермен бірлесе отырып, оқушылар туралы мәліметтер жинақтайды: дарынды оқушылар; озат оқушылар; үлгермеуші оқушылар; «тәуекел топтағы» оқушы мәселесі.

Сабақтарға қатысады:

– оқушылардың жалпы білім деңгейін анықтау мақсатында;

– оқушылардың психикалық процестеріне, **мінез-құлық, темперамент ерекшеліктеріне зерттеу** жүргізу мақсатында;

– педагогтарға педагогикалық - психологиялық ұсыныстар беру мақсатында.

Оқудан тыс шаралар ұйымдастырады:

– педагогтар үшін психотерапиялық ойындар мен тренингтер өткізу;

– педагогикалық-психологиялық консилиумдар өткізу;

– IX-XI сынып оқушыларының кәсіби бейімділігін зерттеу;

– оқушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін зерттеу;

– педагогтар үшін психологиялық мазмұнда тұрақты семинарлар өткізу.

Психопрофилактикалық жұмыс түрлері: психологиялық сауаттандыру, психологиялық кеңес беру, педагогикалық-психологиялық консилиум.

Психологиялық-педагогикалық кеңес беру – бұл педагогтардың кәсіби және мектеп өмірімен байланысты мәселелерін шешуге бағытталған, мұғалімдерді біріккен іс-әрекетке ұйымдастыратын әмбебап жұмыс формасы. Ол келесі принциптерге сүйенеді: педагог-психолог пен педагогтың тең құқықтық өзара әрекет етуі; педагогтың бойында туындаған мәселені

өзі шешуі үшін бағытты қалыптастыру; кеңес беруге қатысушылардың мәселесін шешуге деген жауапкершілікті бірдей алуы; педагог пен педагог-психолог арасындағы кәсіби қызметтерді бөлу.

Пән мұғалімдері мен тәрбиешілерге кеңес беру оқыту және тәрбиелік бағдарламаларды психологиялық адекватты түрде құрып, жүзеге асырумен байланысты. Психологиялық адекваттылық ұғымы бағдарламаның психологиялық-педагогикалық және психологиялық-физиологиялық талаптарға, оқушылардың жас ерекшеліктеріне, мүмкіндіктеріне сәйкес келуін білдіреді. Жекелеген оқушылар мен оқушылар тобына байланысты оқыту, жүріс-тұрыс және жеке адамаралық қатынас мәселелері бойынша педагогтарға кеңес беру, маңызды жұмыстардың бірі ретінде саналады.

Педагог-психологтың психокоррекциялық (түзетім, дамыту) жұмыстарына тоқталамыз. Мектеп педагог-психологының дамытушы іс-әрекеті оқушылардың бірегей психологиялық дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық шарттарды құруға бағдарланады. Ал психокоррекциялық іс-әрекет осындай даму үдерісі барысында оқытуда, жүріс-тұрыста және психикалық өзін-өзі сезінуде кездесетін мәселелерді шешуге бағытталады. Нақтылы жұмыс формасы психодиагностиканың нәтижелерімен анықталады. Бірінші жұмыс формасы даму деңгейімен өзекті қалпы күрделі психологиялық міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін оқушылармен жұмыс істеуге бағдарланса, екінші форма дамуда, жүріс-тұрыста, психикалық өзін-өзі сезінуде анықталған психологиялық мәселелермен жұмыс атқаруға бағдарланады. Коррекциялық дамыту жұмысы мектеп педагог-психологының балалармен, жасөспірімдермен жұмыс атқаруындағы негізгі бағыт болып саналады. Психодиагностика бұл жұмысты жүргізудегі негізгі ұйымдастырушы болып саналады. Бұл бағыттың негізгі принципі, оның мазмұны мен ұйымдастырылуында жатқан бірегейлілігі. Басқаша айтқанда коррекциялық-дамыту жұмысының мазмұны бала мен жасөспірімнің тұлғасына бірегей әсерді қамтамасыз ету керек.

Баламен жұмыс жасауда оның толық тұлғасымен, ішінде мотивациялық, эмоциялық және басқа да өрістерінің көрінісімен бірге жүйелі түрде атқарылуы керек. Мектептегі түзетуші-дамытушы жұмысты құруда арнайы талаптарды ұстану керек. Ең алдымен бала не жасөспірім бұл жұмыстарға ерікті түрде қатысуы керек. Ал, бұл

жұмыс бастауыш сынып оқушыларымен және де 5-6 сыныптармен жүргізілетін болса, олардың ата-аналарының келісімін алған дұрыс болады. Коррекциялық-дамытушы жұмыстың мазмұнын жоспарлауда тек қана қажеттілік, құндылық ерекшеліктеріне байланысты жас кезеңдерінің көріністерімен қатар, оқушының әлеуметтік және мәдени ортасының, жеке ерекшеліктерін ескеру керек. Сонымен қатар, мектепте жүргізілетін түзетуші-дамытушы жұмыстың әдістері мен формаларының бірегейлігі мен жалғастығы туралы ұмытпау керек. Енді мектеп педагог-психологының коррекциялық және дамытушы іс-әрекетіне толығырақ сипаттама берейік.

Мектеп тәжірибесіндегі дамытушы жұмыс дәстүрлі түрде баланың өзіндік сана-сезімі мен психологиялық өмірінің әлеуметтік, эмоциялық жеке адамдық, танымдық өрістеріне бағдарланады. Мұндағы жұмыс дәстүрлі формада жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалға, психологиялық дамытушы органы ұйымдастыру. Мұндай жұмыс педагог-психолог пен оқушының сабақтан тыс уақытында ұйымдастырылуы мүмкін (тренингтік, дамытушы, оқытушы жұмыстар). Сонымен қатар, мұндай органы сабақ үстінде, тәрбиелеу үдерісінде және сабақтан тыс уақытта, психологиялық дамытушы технологияларды қолдана отырып құра алады. Сонымен қатар, психологиялық дамытушы орта ретінде, оқытушы психодиагностика, басқаша айтқанда, әртүрлі психодиагностикалық шаралардың мәліметтерін педагог-психологпен біріге отырып талдау арқылы жасөспірімдер мен жастық шақтағы оқушылардың өз-өздеріне дамыту мен тануы. Оқу іс-әрекетінде дамытушы жұмысты педагог-психолог жанама түрде жүргізе алады. Ол педагог-психолог пен педагогтың біріге отырып, балалардың психикалық әлемдерінің әртүрлі жақтарын ескеретін, оқу үдерісіне енгізілетін формалар арқылы көрінеді. Мектеп тәжірибесіндегі психокоррекциялық жұмыс жоғарыда айтылғандай әртүрлі психологиялық қиындықтары, мәселелері бар оқушыларды анықтап, сол мәселелерді шешуге бағдарланады. Педагог-психолог үлкен топпен жұмыс атқаратындықтан, әрбір баланың мәселесіне байланысты даралық түзету бағдарламасын құрай алмайды. Ең алдымен бағдарлама жас ерекшеліктерін және осы жаста көптеп кездесетін мәселелерді ескере отырып, құрылуы керек. Әрине, мектеп педагог-психологы баланың барлық мәселелерімен жұмыс істей алмайды. Мектеп педагог-психологының біліктілігі мен жұмыс ауырлығын ескере отырып, оның мін-

детіне дамытушы жұмыс пен мектепке бейімделу мен танымдық өрісінің мәселелерін шешуге бағытталған түзету жұмыстарын ғана атқарады. Ал басқа мәселелерді шешу мүмкіндігі педагог-психологтың жеткілікті түрде дамыған кәсіби дағдыларына байланысты. Психокоррекциялық жұмыс топтық және даралық түрде де жүргізіледі. Мұндағы нақтылы жұмыс формасын таңдау баланың жас ерекшелігіне, мәселенің сипатына байланысты болады. Сонымен қатар, бірегейлік принципін ұстану өте маңызды болып саналады.

Педагог-психологтың әлеуметтік-диспетчерлік жұмыстары: әлеуметтік диспетчерлік іс-әрекет оқушыларға, ата-аналарға және педагогтарға, мектеп педагог-психологының кәсіби құзыреттілігі мен қызметтеріне кірмейтін әлеуметтік психологиялық көмек алуына бағытталады. Диспетчерлік қызметті жүзеге асыру үшін, педагог-психологта кәсіби қызмет көрсететін әртүрлі әлеуметтік психологиялық қызметтердің мәліметтері туралы ақпараты болуы керек. Педагог-психолог бұл бағытта іс-әрекет атқаруда мынадай міндеттерді шешеді: туындаған мәселенің сипаты мен оны шешу мүмкіндіктерін анықтау; көмек көрсетуде қабілетті маманды іздеу; клиентпен қарым-қатынас орната білуге қатысу; арнайы құжаттарды дайындау; клиент пен маманның өзара әрекетінің нәтижелеріне бақылау жасау; маманмен жұмыс жасау үдерісінде клиентке психологиялық көмек беруді қамтамасыз ету. Басқаша айтқанда

педагог-психолог жұмысты басқа маманға бере отырып, баланы оқыту мен дамытудағы өз қатысуының жауапкершілігін алып тастамайды. Оның қызметтері сол қалпында қалады, тек жұмыстың қалпы мен мазмұны өзгереді.

Жоғарыда атап өткен педагог-психологтың қызмет бағыты жоғары оқу орындарында маман дайындаудың негізі болуы тиіс. Сондықтан жоғары мектепте болашақ мамандарды дайындауда **әрбір оқу пәндері мен практика** мазмұнын осы бағыттардың шеңберінде құру маңызды.

Қорытындылай келе, қазіргі жағдайда жоғары кәсіби құзыретті, білім, білік және дағдылары қалыптасқан маманды дайындауда бірінші орында оқу пәндерінің мазмұнына, оқытудың тәсілдері мен әдістерін таңдауға ерекше талап қойылып отыр. Білім беру үдерісін бүгінгі күн талабына сай жаңаша ұйымдастыру ғалымдардан оның философиялық, педагогикалық-психологиялық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін терең зерттеуді, заманауи талаптарына қарай білім беру технологиялары мен әдістерін, дүниетанымның ұстанымдарын қайта қарастыруды, рухани-адамгершілік құндылықтарға бетбұрыс жасауды талап етеді. Сондықтан, болашақ педагог-психологтарды дайындауда жоғарыдағы мәселені назарға ала отырып, олардың «педагог-психолог-ғалым», «педагог-психолог-оқытушы», «педагог-психолог-практик», «педагог-психолог-әдіскер» ретіндегі қызмет аймағын анықтау қажеттілігі алға шығады.

Әдебиеттер

- 1 Успенский В. Б., Чернявская А. П. Введение в психолого-педагогическую деятельность. – М.: Владос. – 2004. – С. 176.
- 2 Кукушин В.С. Введение в педагогическую деятельность. – Март. – 2005. – С.255.
- 3 Пономаренко В.А. Психология духовности профессионала. – ИПАН РАН-М., 2004 – С.162.
- 4 Гессен С.И. <http://www.twirpx.com/file/779791/>
- 5 Голланд Д. <http://azps.ru/tests/golland2.html>
- 6 Педагог-психолог қызметін ұйымдастыруға арналған материалдар жинағы. Құрастырғандар: Чагай Р.П., Аяғанова А.Ж., Аскарлов С.Қ. – Қызылорда, 2013, ж-Б.200.

References

- 1 Uspensky V. B., Chernyavskaya A. P. Introduction to psychology and pedagogical activity. – M.: Vlados. – 2004. – Page 176.
- 2 Kukushin V. S. Introduction to pedagogical activity. – Mart. – 2005. – P. 255.
- 3 Ponomarenko of V.A. Psychology of spirituality of the professional. – IPAN RAN-M., 2004 P. 162.
- 4 Hesse S. I. <http://www.twirpx.com/file/779791/>
- 5 Golland D. <http://azps.ru/tests/golland2.html>
- 6 The collection of materials for the organization of activity of the teacher-psychologists. Originators: Chagay R.P., Ayaganova A.Zh., Ascarov K. – Kyzylorda, 2013, g-B.200.